

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/162188,Marek-Galezowski-Osiagniecia-i-niepowodzenia-II-Rzeczypospolitej.html>
19.04.2024, 22:07

Marek Gałęzowski: Osiągnięcia i niepowodzenia II Rzeczypospolitej

Odbudowa państwa polskiego po przeszło wieku niewoli była procesem długotrwałym i żmudnym. II Rzeczpospolita powstawała na obszarach w znacznej części zniszczonych, w warunkach wojny trwającej dłużej niż w innych państwach europejskich.

Fabryka samochodów General Motors w Warszawie - widok ogólny hali produkcyjnej, około 1930 r. Fot. NAC

Ziemie polskie i życie społeczne wymagały ujednolicenia i likwidacji podziałów powstałych wskutek przynależności do trzech państw zaborczych, różniących się od siebie politycznie i gospodarczo. Proces ten dotyczył również sfery mentalnej – mieszkańcy Polski musieli nauczyć się traktować państwo i jego władze jak własne i uświadomić sobie obowiązki spoczywające na nich jako obywatelach Rzeczypospolitej. Nie było to łatwe, tym bardziej, że odzyskanie niepodległości odbyło się bez udziału większości spośród nich. W budowie państwa przydatne okazały się zdolności organizacyjne wyrobione w czasach niewoli, ukształtowane nurty polityczne oraz wielki entuzjazm elit społecznych dla idei pracy na rzecz niepodległej Polski.

Problemy ekonomiczne

W porównaniu z państwami zachodniej Europy II Rzeczpospolita była krajem o większym stopniu ubóstwa. Przyczyniły się do tego jednak często zjawiska, na które Polacy nie mieli wpływu – oprócz wspomnianych trudności startu państwowości polskiej – kryzys gospodarczy lat trzydziestych oraz złe stosunki z największymi sąsiadami. Znaczące ograniczenia w wydatkach państwa wymuszały duże – wobec zagrożenia zewnętrznego – nakłady budżetowe na wojsko, dzięki czemu jednak stworzono bitną, ideową i dobrze wyszkoloną, chociaż nie dość nowoczesnie uzbrojoną armię. Oceniając osiągnięcia i porażki polskiego międzywojnia, trzeba o tych uwarunkowaniach pamiętać. Spośród najbardziej niekorzystnych zjawisk społecznych w II RP nie udało się zlikwidować bezrobocia, szczególnie dostrzegalnego w miastach. Brak pracy i bieda prowadziły do wybuchów niezadowolenia społecznego – najczęściej w formie strajków i manifestacji ulicznych. Były one tłumione przez policję. Do najbardziej dramatycznych wydarzeń doszło wiosną 1936 r. W marcu w Krakowie policja ostrzelała pochód robotników protestujących przeciw brutalnemu stłumieniu strajku kobiet w fabryce Semperit; zginęło osiem osób. Miesiąc później we Lwowie, w czasie demonstracji protestacyjnej po zastrzeleniu przez policję dwa dni wcześniej bezrobotnego, w czasie rozpędzania manifestantów od kul zginęło trzynaście osób.

Sukcesy integracji

Rozwiązanie problemów społecznych – bezrobocia, „głodu ziemi” i przeludnienia wsi, niskiego poziomu dobrobytu społeczeństwa – wymagało jednak wysiłku więcej niż jednego pokolenia. Takiej szansy z powodu wybuchu wojny społeczeństwo polskie nie otrzymało. W wielu dziedzinach życia społecznego państwo polskie odniosło jednak sukcesy. Szybko przeprowadzono odbudowę oraz integrację prawną i gospodarczą ziem polskich, zacierając odrębności z czasów zaborów. Wielkim osiągnięciem była budowa nowych linii kolejowych, dróg, a także Gdyni i Centralnego Okręgu Przemysłowego. Wprowadzono liczne reformy społeczne, m.in. ośmiogodzinny dzień pracy i korzystne dla pracowników ustawodawstwo socjalne – ubezpieczenia od chorób, wypadków i starości. W porównaniu z okresem niewoli znacząco poprawił się poziom opieki lekarskiej i higieny. Konsekwentnie realizowano obowiązek bezpłatnego i powszechnego nauczania, który w latach trzydziestych objął ponad 90 proc. dzieci; pisanie i czytanie uczono również poborowych w wojsku. Nie do końca jednak wyeliminowano analfabetyzm i analfabetyzm wtórny, który przed wybuchem wojny sięgał 15 proc. W 1932 r. dokonano reformy szkolnictwa, której autorem był minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego Janusz Jędrzejewicz. Wprowadzono nową organizację szkolnictwa podstawowego i średniego oraz stworzono szkolnictwo zawodowe. Za główny cel wychowawczy reformy rządzący w tym czasie piłsudczycy uznali kształtowanie wśród młodzieży poczucia obowiązków obywatelskich i pracy dla państwa. Szkolnictwo osiągnęło wysoki poziom dzięki kadrze wykwalifikowanych, ideowych i świadomych wartości swojej pracy nauczycieli. Wychowali oni pokolenie, które w czasie II wojny światowej dało świadectwo patriotyzmu i bohaterstwa.

Potencjał nauki

Bardzo dobrze rozwijało się szkolnictwo akademickie. W 1939 r. w Polsce działały trzydzieści dwie wyższe uczelnie, w większości założone w okresie międzywojnia. Liczba studentów wynosiła blisko 50 tys. Polacy szczycili się kadrą wybitnych wykładowców akademickich, którzy mieli znaczące osiągnięcia naukowe i często światową sławę. Wielkim uznaniem cieszyła się lwowsko-warszawska szkoła matematyczna, którą reprezentowali m.in. Stefan Banach i Hugo Steinhaus oraz wybitny logik Alfred Tarski. Ważnym ośrodkiem matematycznym był Poznań, skąd pochodzili pracownicy Biura Szyfrów Sztabu Głównego WP – Marian Rejewski, Jerzy Różycki i Henryk Zygalski. W grudniu 1932 r. Rejewski odczytał szyfry nadawane przez „Enigmę” – niemiecką maszynę szyfrującą, wykorzystywaną do celów wojskowych, czego nie potrafiły dokonać służby innych państw. Po wybuchu wojny z wiedzy polskich kryptologów korzystano we Francji, a następnie w Wielkiej Brytanii, przechwytyjąc wiele informacji niemieckiego dowództwa, a pod koniec wojny – niemal wszystkie. Rozwijały się również wszystkie inne dziedziny nauki. Mimo niewystarczających nakładów finansowych odnotowano wiele osiągnięć, m.in. w medycynie, gdzie Ludwik Hirszfeld, wybitny mikrobiolog zajmujący się badaniami krwi, wprowadził oznaczenia poszczególnych grup: A, B, AB, 0. W dziedzinie techniki sukcesami szczyliło się grono znakomitych inżynierów ze Stefanem Bryłą na czele oraz konstruktorów lotniczych, np. twórców serii kilkunastu udanych modeli samolotów sportowych RWD czy najnowocześniejszego na kontynencie bombowca PZL-37 „Łoś”.

Spółeczeństwo i kultura

W Rzeczypospolitej działał samorząd terytorialny, który zgodnie z ustawą sejmową z 1933 r. otrzymał dużą autonomię wobec władz centralnych, ruch spółdzielczy i zawodowy, liczne stowarzyszenia społeczne (m.in. młodzieżowe ze Związkiem Harcerstwa Polskiego na czele, kombatanckie, regionalne, katolickie oraz mniejszości narodowych i wyznaniowych). Powstała sieć bibliotek szkolnych i publicznych oraz Biblioteka Narodowa w Warszawie. Działały stowarzyszenia propagujące rozwój oświaty – Polska Macierz Szkolna, Towarzystwo Szkoły Ludowej, uniwersytety ludowe i robotnicze oraz liczne placówki kulturalne, m.in. towarzystwa przyjaciół sztuk pięknych i naukowe (Polska Akademia Umiejętności). Nowe możliwości rozwoju zyskała twórczość kulturalna. Najpopularniejszą dziedziną pozostała literatura; wielkim sukcesem była Nagroda Nobla, którą w 1924 r. otrzymał Władysław Reymont za powieść *Chłopi*. Znakomicie rozwijała się poezja, reprezentowana przez kilkanaście grup poetyckich. Najpopularniejsi twórcy – Julian Tuwim, Jan Lechoń, Kazimierz Wierzyński, Antoni Słonimski, Jarosław Iwaszkiewicz – należeli do grupy Skamander. Poeci awangardowi byli skupieni w tzw. Awangardzie krakowskiej, Awangardzie lubelskiej, w której talentem wyróżniał się Józef Czechowicz, oraz wileńskiej grupie Żagary, gdzie debiutował Czesław Miłosz. Wybitnie wszechstronny Stanisław Ignacy Witkiewicz zajmował się literaturą, malarstwem, filozofią. Tematykę polityczną i społeczną, która wraz z odzyskaniem niepodległości przestała dominować w literaturze, podejmowali w swoich powieściach Juliusz Kaden-Bandrowski, Maria Dąbrowska, Tadeusz Dołęga-Mostowicz,

Ferdynand Goetel i przede wszystkim Stefan Żeromski w *Przedwiośniu*, którego główny bohater Cezary Baryka symbolizował rozterki części pokolenia początku drugiej niepodległości. Znakomitymi tłumaczami literatury obcej na język polski byli Tadeusz Boy-Żeleński (z francuskiego) oraz poeta Leopold Staff (m.in. z francuskiego i niemieckiego). Do najwybitniejszych malarzy należeli mieszkający we Francji Józef Pankiewicz i Tadeusz Makowski, w kraju Witkacy, Leon Chwistek i Władysław Strzemiński. Mistrzem drzeworytu, korzystającym z wzorców kultury ludowej, był Władysław Skoczylas. Wśród polskich kompozytorów wyróżniał się Karol Szymanowski, autor opery *Król Roger* i baletu *Harnasie*, którego tematykę oparto na motywach polskiej sztuki ludowej.

Fragment podręcznika IPN *Od niepodległości do niepodległości. Historia Polski 1918–1989* (2014).

Całość publikacji dostępna w portalu polska1918-89.pl oraz w wersji drukowanej w księgarni internetowej ipn.poczytaj

► [Czytaj więcej na portalu przystanekhistoria.pl](http://przystanekhistoria.pl)